

สวดเป็นบาลี : วันนี้แปลกหน้าคนรุ่นใหม่*

อภิชัย พันธเสน**

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการสะท้อนมุมมองส่วนบุคคลของผู้เขียนในฐานะที่เป็นชาวพุทธแต่มีความจำกัดด้านความรู้ภาษาบาลีเหมือนกับชาวพุทธส่วนใหญ่โดยทั่วไป ข้อกังวลหรือข้อห่วงใยของผู้เขียนเกิดจากในยุคที่ผู้สนใจเรียนรู้และใช้ภาษาบาลีในชีวิตจริงน้อยลง ส่วนพระสงฆ์เองในวัดทั่วไปในประเทศไทยก็มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไม่สูงมากนัก ทำให้มีข้อจำกัดในการเรียนรู้และปฏิบัติตามพุทธธรรมซึ่งมีความลึกซึ้งมาก ผลที่ตามมาคือคนไทยส่วนใหญ่อ้างว่าเป็นพุทธศาสนิกชน รวมทั้งพระสงฆ์ในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูงไม่ทราบแก่นคำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเสียดายที่ศาสนาพุทธจะถูกลดทอนลงให้เหลือแต่เพียงพิธีกรรมแต่ขาดแก่นสาระ จึงต้องการกระตุ้นให้พุทธศาสนิกชนหันมาสนใจปัญหานี้ โดยเสนอให้พระสงฆ์สวดเป็นภาษาบาลีควบคู่ไปกับภาษาไทย เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับประโยชน์จากพุทธธรรมมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

คำสำคัญ : ภาษาบาลี, สวดมนต์, คนรุ่นใหม่

* หัวข้อเสวนาของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน เป็นผู้นำการเสวนา

** อดีตศาสตราจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคมมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.

Chanting in Pali: Today's Alienation of the New Generation

Abstract

This paper aims to reflect my personal view as a Buddhist who has limited knowledge in Pali, as do most Buddhists in Thailand. My concern is due to the fact that the necessity for using Pali in everyday life is diminishing quite rapidly. At the same time, Buddhist monks all over Thailand do not have sufficient vernacular and Dhamma knowledge to understand the depth of the core teaching of the Buddha. As a result, by merely being chanted in Pali without the chanter's clear understanding of its meaning, Buddhism could be reduced to a religious ceremony without any substance. This paper is written to urge Buddhists to look into this problem seriously and to encourage Buddhist monks to chant in Pali together with its meaning in Thai, so that Buddhists will benefit more from the Buddha's teaching than they currently do.

Keywords : Pali, chanting, new generation

บทนำ

ผู้เขียนมิใช่คนรุ่นใหม่เพราะเลยอายุเกษียณไปเกือบ ๑๐ ปีแล้ว แต่ก็คงจะเป็นเช่นชาวพุทธส่วนใหญ่ในประเทศไทยที่ศึกษาพุทธธรรมจากหนังสือภาษาไทยและภาษาอังกฤษบ้างเป็นส่วนใหญ่ โดยไม่มีความรู้ภาษาบาลีพอที่จะอ่านพระไตรปิฎกที่จารึกเป็นภาษาบาลีหรือเข้าใจคำแปลบทสวดที่เป็นภาษาบาลีแต่อย่างใด และผู้เขียนก็เชื่อว่าคงจะมีพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยจำนวนหนึ่งที่ได้ศึกษาภาษาบาลีอย่างจริงจังจะเข้าใจความหมายของบทสวดเหล่านั้น ดังนั้นบทสวดเป็นภาษาบาลีจึงอาจจะจะเป็นชนบหรือธรรมเนียมปฏิบัติมากกว่าวัตถุประสงค์ที่จะใช้เป็นคำสอน เพื่อให้เข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรง ในฐานะที่ผู้เขียนสนใจศึกษาพุทธธรรมโดยไม่มีความรู้ภาษาบาลีดังกล่าวจึงได้รับการทาบทามจากผู้อำนวยการศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้ทดลองนำเสนอความคิดเห็นในหัวเรื่องดังกล่าวที่ท่านผู้อำนวยการศูนย์กรุณาตั้งชื่อให้ เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๕๔ ณ ศูนย์พุทธศาสนศึกษา ดังกล่าว เพื่อเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นในกรณีนี้อย่างกว้างขวาง และเพื่อให้ผู้ที่มิได้มีโอกาสเข้าถึงการนำเสนอในวันนั้นได้อ่านและมีส่วนที่จะนำความคิดเห็นเหล่านี้ไปวิเคราะห์ เพื่อมีส่วนร่วมขับเคลื่อนให้เป็นแนวทางปฏิบัติ อันจะเป็นคุณแก่การเผยแผ่พุทธศาสนาต่อไปในอนาคต ในทางที่ถูกที่ควร จึงได้นำมาเสนอในรูปแบบของบททดลองเสนอโดยไม่อยู่ในรูปแบบบทความทางวิชาการ แต่เป็นรูปแบบของความเห็นถึงวิชาการเพื่อเปิดประเด็นให้เป็นข้อคิดสำหรับชาวพุทธในประเทศไทยโดยทั่วไป ได้ร่วมพิจารณาในวงกว้างยิ่งขึ้น

ทำไมต้องสวดเป็นภาษาบาลี พุทธบัญญัติหรือ จาริตของเถรวาท

มูลเหตุจูงใจที่ทำให้ผู้เขียนประสงค์จะนำเสนอความคิดเห็นนี้เกิดจากส่วนหนึ่งที่ผู้เขียนก็เหมือนกับชาว

พุทธโดยทั่วไปที่บิดาได้สอนให้สวดมนต์พร้อมกับท่านจนสามารถท่องบทสวดจำนวนหนึ่งได้อย่างขึ้นใจ แต่ไม่รู้ว่าบทสวดเหล่านั้นมีความหมายว่าอย่างไร ที่รู้แน่ชัดก็คือศีลห้า เพราะได้มีการอธิบายไว้ในที่ต่างๆ เป็นภาษาไทยอยู่มากมาย แต่นอกจากนั้น คำสวดทั้งหลายถึงแม้จะจำได้จนขึ้นใจ แต่ก็ไม่รู้ว่ามีความหมายอะไร ทำให้รู้สึกค่อนข้างจะไม่สบายใจประหนึ่งว่ากำลังท่องคาถาอันศักดิ์สิทธิ์โดยที่ตัวเองก็ไม่ว่าคาถาเหล่านั้นมีความหมายอย่างไร จึงเป็นเสมือนหนึ่งเป็นความเชื่ออย่างงมงายซึ่งก็มีชีวิตสยของชาวพุทธ เมื่อได้รับการทาบทามให้นำเสนอในประเด็นนี้จึงน้อมรับด้วยความยินดีที่จะได้มีโอกาสแสดงทัศนะส่วนตัวต่อสาธารณชนในวงกว้างมากขึ้น

ผู้เขียนมีความสงสัยก่อนหน้านี้แล้วว่าภาษาบาลีคงมิใช่ภาษาของพระพุทธเจ้าในยุคที่เป็นเจ้าชายสิทธัตถะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ทั้งนี้เพราะได้อ่านมาในหลายที่ว่าเมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสให้สาวกของพระองค์จาริกไปเพื่อเผยแผ่คำสอน พระองค์ก็ได้ทรงย้าให้สาวกเหล่านั้นสอนเป็นภาษาท้องถิ่นเพื่อให้คนในท้องถิ่นสามารถรับรู้และเข้าใจคำสอนของพระองค์ได้ง่าย และโดยที่อินเดียเป็นประเทศใหญ่ ซึ่งในยุคหนึ่งยังมิได้มีการรวมศูนย์อำนาจการปกครองหรือมีภาษาราชการเพียงภาษาเดียว ดังนั้นภาษาท้องถิ่นจึงคงมีมากมายนับร้อยนับพัน ส่วนภาษาของพระพุทธเจ้าแต่เดิมนั้นมีผู้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นภาษาสันสกฤต เพราะเป็นภาษาที่ใช้ในหมู่ชนชั้นปกครอง ส่วนภาษาบาลีเป็นภาษาที่ใช้ในแคว้นมคธ เป็นภาษาที่คนสามัญชนส่วนใหญ่ใช้ และแคว้นมคธเป็นแคว้นที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกประทับอยู่เป็นส่วนใหญ่ ภาษาบาลีจึงเป็นภาษาท้องถิ่นที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในเวลานั้น ความสำคัญของภาษาบาลีอยู่ที่การเป็นภาษาที่ใช้ในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วไม่นาน ซึ่งยังเป็นภาษาที่ใช้ท่องจำโดยยังมิได้มีการบันทึกเป็นภาษาเขียน ต่อมาเมื่อมีการใช้อักษร

ของชาติต่างๆ จาริกคำสอนดังกล่าวเพื่อจะรักษาเนื้อหาเดิมเอาไว้ไม่ให้คลาดเคลื่อน จึงนิยมที่จะจาริกเป็นภาษาบาลี ถึงแม้ตัวอักษรที่ใช้จะแตกต่างกันไปแล้วแต่ประเทศเจ้าของภาษา เช่นในตะวันตกนิยมใช้อักษรโรมันก็ใช้อักษรโรมันจาริก ในพม่าก็ใช้อักษรพม่า เขมรก็ใช้อักษรเขมร ส่วนประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา ก็ใช้อักษรไทยเป็นเครื่องมือในการจาริก แต่ภาษาที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกดังกล่าวล้วนแต่อ่านออกเสียงเป็นภาษาบาลี ผู้ที่มีความรู้ภาษาบาลีเป็นอย่างดีมักจะอธิบายเพิ่มเติมว่าภาษาบาลีเป็นภาษาที่ช่วยให้เข้าใจได้ง่าย มีความหมายแม่นยำ และมีความลึกซึ้ง ประกอบกับความสละสลวยของภาษาดังนั้นในกรณีของประเทศไทยหรือประเทศที่มีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก ถ้าจะมีการเรียนการสอนภาษาบาลีเป็นภาษาที่สอง ก็ไม่น่าจะมีปัญหาในเรื่องการทำความเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นภาษาบาลี

ในอดีตเมื่อครั้งการศึกษายังมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด มีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครู อาจารย์ที่สอนนอกจากจะสอนให้อ่านเขียนภาษาไทยได้แล้ว ยังสอนภาษาบาลีควบคู่กันไปด้วย ตลอดจนมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้สอนศิลปวิทยา ตลอดจนความรู้ต่างๆ ในสมัยนั้นให้แก่ศิษย์ด้วย นอกจากสอนให้อ่านเขียนภาษาไทยและภาษาบาลีได้แล้ว ในสภาวะการณ์เช่นนั้นคนส่วนใหญ่ที่เคยเรียนรู้ภาษาบาลีในระดับหนึ่งย่อมสามารถเข้าใจบทสวดเป็นภาษาบาลีได้ บางท่านเชี่ยวชาญถึงขนาดเขียนสุภาษิตสอนใจเป็นภาษาบาลีได้ ซึ่งระยะต่อมาอาจเกิดเป็นความสับสนได้ เพราะคนส่วนใหญ่ที่ไม่รู้ทั้งภาษาบาลีและไม่เข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างชัดเจน ก็จะเหมารวมเอาว่าเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งแม้จะไม่ถูกต้องแต่ก็ไม่ผิดความจริงมากนักเพราะสุภาษิตเหล่านั้นส่วนใหญ่ล้วนแต่มีประโยชน์ จึงไม่มีปัญหาเหมือนเช่นปัจจุบันที่ภาษาอังกฤษถูกเลือกให้นำมาสอนโดยความนิยม ประกอบกับเป็นนโยบายทางการศึกษาของรัฐที่ต้องการให้เป็นภาษาที่สอง ซึ่งในเวลา

เดียวกันความสนใจจากรัฐ ตลอดจนความนิยมของประชาชนที่ต้องการจะมีความรู้ภาษาบาลีได้ลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเป็นภาษาที่ตายไปแล้วในความหมายที่ว่าไม่มีประเทศใดประเทศหนึ่งหรือพลเมืองชาติใดชาติหนึ่งใช้เป็นภาษาเพื่อการสื่อสารโดยปกติในชีวิตประจำวัน ดังนั้นผู้ที่สนใจจะศึกษาภาษาบาลีอย่างจริงจัง จึงมีเฉพาะผู้ที่ต้องการจะศึกษาพุทธธรรมให้มีความรู้ที่ลึกซึ้งเท่านั้น ความนิยมในภาษาบาลีจึงลดลงไปอย่างรวดเร็ว เหลืออยู่แค่เป็นภาษาที่ใช้จาริกคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น

หากเปรียบเทียบกับศาสนาที่สำคัญของโลกอีก ๒ ศาสนา คือ อิสลามและคริสต์ จะเห็นว่าอิสลามเป็นศาสนาที่ถูกทำให้เป็นวิถีชีวิต หรือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต อิสลามิกชน หรือชาวมุสลิม นอกจากจะต้องเรียนรู้ภาษาท้องถิ่นของตนแล้วยังจะต้องเรียนภาษาอาหรับซึ่งใช้จาริกคัมภีร์อัลกุรอาน ในกรณีเช่นนี้ก็เหมือนกับกรณีของไทยในสมัยที่การศึกษายังอยู่ภายในวัดเป็นหลัก นอกจากนั้นภาษาอาหรับนอกจากจะเป็นภาษาที่ใช้จาริกคัมภีร์แล้วยังยังเป็นภาษาที่ใช้อยู่ในโลกอาหรับในปัจจุบันด้วย ส่วนคริสต์ศาสนานั้น ภาษาที่ใช้อย่างแพร่หลายในคัมภีร์ไบเบิลนั้นคือภาษาอังกฤษ แต่ก็มีความนิยมที่จะแปลและใช้เป็นภาษาท้องถิ่นอย่างแพร่หลาย สิ่งที่ผู้สอนศาสนาคริสต์ที่ไปเผยแผ่คริสต์ศาสนาในที่ต่างๆ นิยมทำเป็นอย่างแรก คือการแปลคัมภีร์ไบเบิลให้เป็นภาษาท้องถิ่น ทั้งนี้ถึงแม้ว่าพระเยซูคริสต์จะใช้ภาษาฮีบรูซึ่งเป็นภาษาประจำชาติของชาวยิว แต่เมื่อคริสต์ศาสนามีอิทธิพลเหนืออาณาจักรโรมันซึ่งล่มสลายลงในคริสต์ศตวรรษที่ ๕ เป็นต้นมา ก็ได้มีการจาริกคำสอนเป็นภาษาละติน ซึ่งเป็นภาษาของชาวโรมันโบราณ ในกรณีนี้ภาษาละตินก็เหมือนภาษาบาลี คือเป็นภาษาที่ตายไปแล้ว แต่ที่ต่างจากภาษาบาลีก็คือ ภาษาละตินนั้นเป็นรากของภาษาของยุโรปทั้งหมด ในกรณีนี้ ภาษาละตินจึงเทียบได้กับภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นรากภาษาในหลายประเทศในเอเชียและ

ประเทศอื่นๆ ทั่วโลกที่อิทธิพลของภาษานี้เผยแพร่ไปถึง ซึ่งต่างกับภาษาบาลีที่ไม่มีที่ไ้ใช้มากนัก นอกจากในคำสอนของพระพุทธศาสนาและกลายมาเป็นภาษาท้องถิ่น โดยเฉพาะคำบางคำในภาษาบาลี แต่ก็อาจจะมีความหมายเพี้ยนไปจากเดิมมาก ประเทศตะวันตกในยุคต้นมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ จึงนิยมให้มีการเรียนภาษาละตินเป็นภาษาที่สองแก่ผู้ที่เข้ารับการศึกษาในระบบทุกคน ในปัจจุบันเข้าใจว่าไม่นิยมให้มีการเรียนเป็นภาษาที่สองอีกต่อไป ยกเว้นผู้ที่จะเรียนเป็นผู้เผยแพร่ศาสนาจำเป็นต้องเรียนภาษาละตินเพื่อศึกษาคำสอนให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในบรรดาชาวคริสต์เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวแคธอลิกซึ่งยังมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี ก็ยังมีบทสวดบางตอนเป็นภาษาละตินในฐานะเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ ส่วนในกรณีของโปรเตสแตนต์นั้น เข้าใจว่าไม่ให้ความสนใจแก่ภาษาละตินแล้ว ส่วนใหญ่ก็จะใช้ภาษาท้องถิ่นหรือภาษาอังกฤษ ถ้าหากมีสมาชิกหลายชาติหรือในกรณีที่ภาษาอังกฤษเป็นภาษาท้องถิ่น

ย้อนกลับมาที่พระพุทธเจ้า ขอให้สังเกตว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่ามีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกนี้ก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้เป็นจำนวนมาก และจะมีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นภายหลังจากพระองค์เป็นจำนวนมากเช่นกัน คำสอนของพระพุทธเจ้าในข้อนี้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า การรู้ภาษาบาลีมิได้เป็นเงื่อนไขของการตรัสรู้อย่างชัดเจน อย่างน้อยการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าก่อนหน้าพระองค์ รวมถึงการตรัสรู้ของพระองค์เองก็มิได้ใช้ภาษาบาลีเป็นเครื่องมือเข้าถึงธรรมะที่พระองค์ตรัสรู้อย่างแน่นอน ภาษาบาลีจึงมิใช่ภาษาศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับภาษาละตินในศาสนาคริสต์ ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธเจ้าอยู่ที่คำสอนของพระองค์ ซึ่งเป็นอติตรัสหายากแคว้นไม่ใหญ่นักในภาคเหนือของอินเดีย แต่สามารถมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้ปกครองตลอดจนอาณาจักรของแคว้นใหญ่ๆ ทั้งหลายได้เช่นเดียวกับคำสอนของพระเยซูคริสต์ที่สามารถเข้าไปมี

อิทธิพลเหนืออาณาจักรโรมันได้ในที่สุด ประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่าเนื้อหาคำสอนเป็นสิ่งที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มิใช่ภาษาที่ใช้สอน จุดเน้นของทุกศาสนามีใช้อยู่ที่ภาษา แต่เป็นการปฏิบัติตามคำสอนที่ไม่่ว่าจะแปลเป็นภาษาใดแล้วให้ความหมายตรงกับคำสอนที่มีอยู่ดั้งเดิม โดยผู้ที่ได้รับรู้คำสอนเหล่านั้นเกิดความเลื่อมใสศรัทธาแล้วนำไปปฏิบัติจนบังเกิดผลจริงตามคำสอนนั้นๆ แต่ถ้าหากไม่สามารถสื่อสารให้เข้าใจด้วยภาษาที่ผู้รับสารเข้าใจได้ ผู้รับสารย่อมไม่สามารถปฏิบัติได้ถูกต้องตั้งแต่แรก ดังนั้นจุดเริ่มต้นคือความสามารถในการสื่อสารเพื่อให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจจนถึงขั้นนำไปปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

ตัวอย่างในกรณีของชาวต่างชาติที่มามีมาบวชเรียนในประเทศไทย บุคคลเหล่านั้นส่วนมากก็ได้ตั้งใจจะมาบวชเรียนในประเทศไทย แต่เมื่อได้รับรู้ถึงแนวทางดำรงชีวิตที่สงบสุขและเริ่มเกิดปัญญา แล้วเกิดมีความเชื่อมั่นหรือศรัทธา จึงตัดสินใจที่จะบวชเรียนอยู่ในประเทศไทย จนสามารถนำเอาประสบการณ์และความรู้กลับไปเผยแพร่ในประเทศของตนเองได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารกับคนในท้องถิ่นของตน ซึ่งมีภาษาอังกฤษเป็นภาษาท้องถิ่น

จากข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ ที่แน่นอนที่สุดก็คือ การสวดเป็นภาษาบาลีมิใช่เป็นพุทธบัญญัติ (ยกเว้นการสวดในสังฆกรรม) คำถามที่เหลือจึงมีอยู่ว่า ถ้าอย่างนั้นที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังสวดเป็นภาษาบาลีเป็นจารีตของเถรวาทใช่หรือไม่ ในประเด็นนี้ต้องย้อนกลับไปพิจารณาการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว เกิดมีพระภิกษุที่บวชตอนแรกบวชหนึ่งกล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าไม่อยู่แล้วก็ไม่จำเป็นที่ต้องคอยรับฟังคำตักเตือนจากใครอีก ทำให้เกิดความกังวลในบรรดาพระเถระผู้มีอาวุโสจนนำไปสู่การสังคายนาครั้งแรกและเน้นที่พระวินัยเป็นหลักก่อนสำหรับพระพุทธเจ้าเองก่อนที่จะดับขันธปรินิพพานได้ตรัส

ว่าคำสอนของพระองค์อาจจะประยุกต์ให้เข้ากับสมัยได้เมื่อเวลาผ่านไป แต่ต้องเป็นความเห็นร่วมกันจากที่ประชุมสงฆ์ โดยฝ่ายเถรวาทนั้นได้ตกลงกันเองว่าถ้าไม่ยึดเอาคำสอนของพระองค์ทั้งหมด หากภายหน้ามีผู้เสนอเปลี่ยนแปลง แม้จะไม่มากก็ไม่มีผู้ใดตัดสินได้ว่าเพียงใดจึงจะเหมาะสม เพราะเมื่อเวลาผ่านไป การตีความหรือการขยายความ อาจจะผิดไปจากคำสอนของพระองค์ได้ จึงต้องยึดเอาพระไตรปิฎกไว้ก่อน และตกลงกันเองว่าจะไม่มีการแก้ไขปรับปรุงให้เปลี่ยนไปจากที่ได้จดจำได้จากการสังคายนาพระไตรปิฎกเป็นหลัก

แต่การยึดเอาพระไตรปิฎกหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีการจำและบันทึกเอาไว้ในภายหลัง มิได้หมายความว่าให้ยึดเอาภาษาบาลีเป็นหลัก แต่เพียงอย่างเดียว การจดจำพระไตรปิฎกครั้งแรกเป็นภาษาบาลีและจารึกในครั้งต่อๆ มาก็เป็นภาษาบาลี การยึดเอาพระไตรปิฎกเป็นหลักจึงเท่ากับการยึดสิ่งที่จารึกไว้เป็นภาษาบาลี ด้วยเหตุที่เกรงว่าจะมีการตีความผิดเพี้ยนไปถ้าหากมีการแปลเป็นภาษาอื่นๆ จึงเกิดเป็นความนิยมใช้ภาษาบาลีเป็นหลักในการศึกษาคำสอนของพระองค์ ทำให้เกิดข้อเท็จจริงต่อมาว่าแม้แต่อักษรที่ใช้บันทึกจะแตกต่างกันไปตามอักษรที่ใช้ในแต่ละท้องถิ่น แต่ภาษาที่ใช้สื่อสารในสิ่งที่จารึกนั้นยังคงเป็นภาษาบาลี และเพื่อช่วยให้ความรู้ในพระไตรปิฎกไม่สูญหายไป จึงจำเป็นจะต้องมีการเรียนภาษาบาลีเป็นภาษาที่สองควบคู่กันไปด้วย

ดังนั้น จึงเห็นได้ชัดว่าเป้าหมายในการสวดเป็นภาษาบาลีก็ดี การเรียนภาษาบาลีก็ดี มิใช่เป็นเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของภาษาบาลี แต่เป็นเรื่องการป้องกันความผิดเพี้ยนหรือป้องกันความเข้าใจคลาดเคลื่อนเมื่อมีการอธิบายความหมายด้วยภาษาอื่น ดังนั้น การสวดเป็นภาษาบาลีน่าจะเป็นจารีตของเถรวาทมากกว่า ส่วนในกรณีของอปริยวาทหรือมหายานนั้น นิยมดัดแปลงคำสอนของพระพุทธองค์ตามความเหมาะสมหรือความเข้าใจของ

อาจารย์แต่ละคน ดังนั้นคำสอนจึงขึ้นอยู่กับอาจารย์แต่ละท่าน เมื่อเป็นเช่นนี้ถึงแม้จะมีบทสวดแต่ภาษาบาลีก็มีได้เป็นจุดเน้นและได้มีการสังคายนาคำสอนของพระองค์อย่างต่อเนื่อง เพราะถือหลักที่ว่าสามารถปรับปรุงได้ตามความเหมาะสม นอกจากจะตกลงกันว่าแก่นคำสอนของพระพุทธองค์อยู่ตรงไหน แต่สำหรับของฝ่ายเถรวาทนั้น มีการสังคายนาต่อเนื่องเป็นระยะๆ ในต่างประเทศมีการสังคายนาครั้งล่าสุด เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ที่ประเทศพม่า แต่ก็ได้มีการนิมนต์พระสงฆ์ทุกนิกายเข้าร่วมด้วย โดยพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทจะเป็นหลัก ส่วนในประเทศไทย การตรวจชำระพระไตรปิฎกเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ในวโรกาสทรงพระเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบพระนักษัตร วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ ถือเป็นการสังคายนาครั้งล่าสุด

การสวดเป็นภาษาบาลีอาจจะมีคำอธิบายปลีกย่อยออกไปอีกว่า ถ้าสวดเป็นภาษาบาลีผู้ฟังจะเข้าใจและคิดว่าเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้เทศนาสั่งสอน ซึ่งในความเป็นจริงก็คงจะเป็นเช่นนั้นเพราะพระพุทธเจ้าได้เผยแผ่ธรรมของพระองค์อยู่ในแคว้นมคธเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนี้ภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาจึงน่าจะเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ และเมื่อไม่มีความหมายก็จะเป็นอุปายที่ทำให้จิตเกิดความรู้สึกดีตามคำเข้าสู่แก้วและเกิดสมาธิได้ง่ายกว่าในกรณีที่รู้คำสวดมีความหมายอะไรเพราะจิตจะคิดตามความหมายของคำสวดนั้นๆ ยิ่งถ้าเป็นการสวดซ้ำได้ฟังอยู่เสมอ ถ้ารู้คำสวดนั้นแปลว่าอะไรอาจจะรู้สึกว่ามันน่าสนใจได้ แต่คำอธิบายส่วนหลังนี้อาจจะไม่จริงเสมอไปก็ได้ ซึ่งจะมีการยกตัวอย่างคำสวดและคำแปลไว้ในภายหลัง โดยผู้ที่รู้ภาษาบาลีอาจจะอธิบายเพิ่มเติมว่าการสวดด้วยภาษาบาลีจะเพิ่มคุณค่าของความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น เพราะความสวยงามและความลึกซึ้งของภาษา เช่นเดียวกับที่ผู้ที่มีความรู้ภาษาอังกฤษตีพอนิยามชมภาพยนตร์เป็นภาษาของภาพยนตร์นั่นเอง ด้วยเกรงว่าถ้ามีการให้เสียงภาษาไทย

ความหมายจะเพี้ยนไป ไม่ได้รรถรสของภาพยนตร์นั้น ครบถ้วน

มีคำถามต่อมาว่า การสวดเป็นภาษาบาลีที่จะนำจิตของผู้ฟังเข้าสู่ภวังค์และเป็นสมาธิกับการตอกย้ำความหมายของการสวดให้ผู้ฟังซาบซึ้งในบทสวดดังกล่าวอย่างไหนจะดีกว่ากัน ตรงนี้วินิจฉัยยาก ต้องพิจารณาจากผลกระทบในภาพที่ใหญ่กว่านี้ แต่ถ้าพิจารณาเฉพาะตรงจุดนี้จะเห็นว่าอุบายในการนำผู้คนเข้าสู่สมาธิมีมากมายหลายวิธี และไม่จำเป็นจะต้องทำสมาธิเฉพาะในการสวดหรือการฟังสวด สามารถทำด้วยวิธีอื่นในเวลาอื่นๆ ได้ ถ้าเน้นการทำสมาธิเฉพาะในช่วงเวลาดังกล่าวจะเป็นข้อจำกัดสำหรับการทำสมาธิในเวลาอื่นๆ หรือไม่ นอกจากนั้น ถ้าสวดเป็นภาษาที่ผู้ฟังเข้าใจก็จะเป็นการช่วยตอกย้ำอยู่เสมอว่า อะไรควรเป็นอะไร เป็นการตอกย้ำศรัทธาของผู้ปฏิบัติ นอกจากนั้นก็อาจจะช่วยเตือนสติตนเองว่าตนเองได้ปฏิบัติครบถ้วนหรือละเลยในเรื่องอะไรไปบ้างหรือไม่ จะได้แก้ไขให้ถูกต้องในภายหลัง

การสวดเป็นภาษาบาลีในปัจจุบันมีข้อดีข้อเสียอะไร

ปัญหาที่เกิดจากการสวดเป็นภาษาบาลีนั้นเกิดจากการที่คนไทยส่วนใหญ่ของประเทศไม่รู้จักหรือเข้าใจภาษาบาลีในฐานะที่เป็นภาษาที่สองอีกต่อไป ขณะที่พระสงฆ์จำนวนมากที่มีได้บวชเพื่อการศึกษาภาษาบาลีเองก็ไม่เข้าใจลึกซึ้งพอว่าที่ท่านสวดไปนั้นมีความหมายอะไรบ้าง คือเป็นเพียงการสาธยายเวทมนตร์เท่านั้น เมื่อผู้ฟังไม่เข้าใจภาษาบาลี อีกทั้งไม่เข้าใจว่านี่คืออุบายที่จะทำให้ใจสงบ ผู้ฟังก็ฟังไปในลักษณะที่เป็นพิธีกรรม และอาจจะไปถึงขั้นที่ไม่สนใจที่จะฟัง หรืออาจจะมีส่วนคนที่พยายามจะฟังแล้วตีความตามความเข้าใจของตนเองซึ่งก็จะทำให้เกิดคลาดเคลื่อนไปได้มาก การที่ทำให้เกิดมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเพราะใช้ภาษาบาลีย่อมผิดไปจากวัตถุประสงค์เดิมของการใช้ภาษา

ดังกล่าว ที่ไม่ต้องการให้มีความคลาดเคลื่อนในความเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่พิธีกรรมดังกล่าวอาจจะเป็นต้นเหตุของความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปว่าการสวดเป็นเพียงพิธีกรรม เมื่อทำให้ลุล่วงไปแล้วจะเกิดความสบายใจแก่ทุกฝ่าย ถ้าหากหวังผลเพียงนั้นก็ไม่เสียหายอะไร แต่ในความเป็นจริงถ้าเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอย่างดี ผลจะมีมากกว่าที่กล่าวมามากมายนัก

ตัวอย่างที่ดีในกรณีนี้คือการสวดศพ ซึ่งการสวดก็เพื่อให้เกิดมรณานุสติให้ผู้ฟังเห็นความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร ลดเลิกการใช้ชีวิตอยู่ด้วยความประมาท หันมาใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาทและเพียรสร้างแต่กรรมดี ลดละ เลิก ยึดมั่นถือมั่นในตัวกู ของกู เพราะชีวิตนี้ไม่มีอะไรแน่นอนที่จะยึดถือเอาไว้ได้ การสวดที่ไม่สื่อความหมายทำให้กิจกรรมดังกล่าวถูกลดความหมายไปเป็นเพียงพิธีกรรม หหมดโอกาสที่คนที่มาร่วมงานเป็นจำนวนมากที่ต้องเดินทางมาจากหลายที่ ใช้พลังงานและทรัพยากรตลอดจนความพยายามส่วนบุคคลไปเป็นจำนวนมากกับพิธีกรรมดังกล่าว แทนที่จะได้เจริญมรณานุสติ ก็กลับกลายเป็นงานสังคมที่ช่วยให้พบญาติเพื่อนฝูงซึ่งก็เป็นสิ่งที่ดี แต่งานดังกล่าวควรจะให้อะไรแก่ผู้ที่มีมาร่วมได้มากกว่านั้น เนื่องจากความไม่รู้และไม่เข้าใจภาษาบาลีทำให้เจตนาธรรมที่สำคัญถูกละเลยไป

เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเข้าใจความหมายของการสวดในภาษาบาลี ผู้เขียนขออ้างหนังสือบทสวดพระปริตธรรมที่แปลโดยพระคันธสราภวังค์ ที่มีการแจกในงานฌาปนกิจศพและขออ้างบางตอนในคำอนุโมทนาของผู้เขียนว่า “การสวดคำแปลควบคู่ไปกับคำบาลี เพื่อน้อมจิตไปในความหมายแห่งพระพุทธพจน์ เมื่อเป็นดังนี้ก็จะได้รับประโยชน์สุขจากการสวดมนต์โดยทั่วกัน” ซึ่งสะท้อนอย่างชัดเจนว่ามีพระสงฆ์จำนวนหนึ่งที่เห็นว่าการสวดโดยการรู้ความหมายที่แท้จริงของคำสวดดังกล่าวมีประโยชน์ยิ่งกว่า

นอกจากนี้ ขอนำคำแปลคำสวดที่คนส่วนใหญ่สวดกันเป็นประจำแต่ไม่รู้ความหมายมาแสดงให้ทราบว่า เมื่อแปลแล้วจะได้ความหมายลึกซึ้งเพียงใด

บทสวดเป็นภาษาบาลี

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

บทแปลเป็นภาษาไทย

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาค ผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง พระองค์นั้น

ถ้าพิจารณาความหมายดังกล่าวเพื่อความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง จุดเด่นของพระพุทธรูปที่เหนือกว่ามนุษย์ธรรมดาทั้งหลาย คือ พระองค์ได้ไกลจากกิเลสแล้ว ขณะที่พวกเราทุกคนยังไม่พ้นจากกิเลส ไม่ว่าจะเป็นกิเลสหยาบ กิเลสปานกลาง หรือกิเลสที่ฝืดลึก ถ้าเราสามารถระลึกได้เช่นนี้ย่อมต้องพยายามทำตัวให้พ้นจากกิเลสในขั้นต่างๆ ส่วนการ “ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง” ตรงนี้เป็นส่วนสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ทุกคนจะต้องเข้าถึงความรู้ที่ชอบด้วยตัวเองผ่านการปฏิบัติ รวมทั้งการฝึกฝนจิตของตนเองอย่างต่อเนื่อง และเมื่อพระพุทธรูปมีความดีมาถึงขนาดนี้พวกเราที่ยังไม่มีความดีพอก็ต้องนอบน้อมต่อท่านเป็นธรรมดา แต่ที่ผ่านมาพวกเราสวดบทนี้โดยไม่เข้าใจว่าหมายถึงอะไร และเมื่อเข้าใจแล้ว การได้ฟังครั้งต่อไปก็จะเป็นการตอกย้ำความเข้าใจดังกล่าวให้ฝังลึกลงบนจิตใจของเรายิ่งขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นสิ่งที่ดีกว่าการไม่เข้าใจว่าเรากล่าวอะไรไปบ้างต่างๆ ที่เราเป็นผู้กล่าวเอง

บทสวดอีกบทหนึ่งที่เรามักจะสวดโดยไม่รู้ความหมาย คือ บทสวดเพื่อบูชาพระพุทธรูปคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ซึ่งมีเนื้อหาที่เขียนตามเสียงอ่านสำหรับคนทั่วไปที่ไม่รู้วิธีอ่านภาษาไทยที่เขียนเป็นบาลีดังต่อไปนี้

อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวา

สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อากาลิโก เอहिปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สามิฉะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ

ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเนยโย อัญชะลิกระณีโย อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสะ

ซึ่งมีคำแปลดังต่อไปนี้

แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤดี ทรงเป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก ทรงเป็นสารถีฝึกบุคคลที่ควรฝึก ไม่มีใครยิ่งใหญ่กว่า ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นผู้รู้แจ้ง ทรงเป็นผู้อธิบายธรรม

พระธรรม อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่เห็นได้ด้วยตัวเอง ไม่ขึ้นกับกาล เป็นธรรมที่ควรมาดู ควรน้อมมาปฏิบัติ เป็นธรรมที่วิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน

พระอริยสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี (ตามพระพุทธรูป) พระอริยสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติตรง (ตามมัชฌิมาปฏิปทา) พระอริยสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อพระนิพพาน พระอริยสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติที่ควรนับถือ ท่านเหล่านั้น คือบุรุษ ๔ คู่ กล่าวคือ พระอริยบุคคล ๘ จำพวกนี้แหละ พระอริยสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค ผู้ควรรับสักการะ ผู้ควรแก่ของต้อนรับ

ผู้ควรรับทักษิณาทาน ผู้ควรแก้อาชุติกรรม เป็นนาบุญอันประเสริฐของโลก

ในส่วนนี้จะไม่วิเคราะห์ทั้งหมด แต่อยากจะเน้นในกรณีพระพุทธคุณที่กล่าวว่าทรงเป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว ซึ่งอาจตีความได้ว่าหมายถึงได้เสด็จปรินิพพานแล้ว การบูชาท่านจึงเป็นการบูชาคุณความดีของท่านเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติตนเอง ซึ่งไม่ควรขอให้ท่านมาช่วยในเรื่องใดๆ ที่เรามีปัญหา และต้องการความช่วยเหลือ ปัญหาทั้งหลายควรจะต้องค่อยๆ แก้ไขด้วยปัญญาของเราเอง ดังนั้น ถ้ารู้ความหมายของบทสวดเช่นนี้จะได้ไม่ประสริถึงท่านเพื่อขอให้ท่านมาช่วยแก้ปัญหาคความเดือดร้อนต่างๆ

ส่วนพระธรรมในที่นี้ก็คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งจะต้องเห็นหรือเข้าใจได้ด้วยตนเอง เป็นคำสอนที่ใช้ได้ตลอดกาล เมื่อเป็นเช่นนี้จึงควรที่จะให้ความสนใจ และนำไปปฏิบัติให้เห็นผล จุดเน้นของพระธรรมก็คือ ผู้ที่เห็นหรือเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิบัติเองจึงจะเห็นผลที่ผู้ปฏิบัติสามารถรู้ได้ด้วยตนเอง ถ้าเราเข้าใจคำสวดเช่นนี้ก็จะไม่สวดเฉยๆ แต่ไปศึกษาพระธรรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้วนำไปปฏิบัติให้เห็นผล การสวดดังกล่าว แม้จะเป็นเพียงการสรรเสริญก็เป็นสิ่งที่ดี แต่จะไม่ได้ประโยชน์มากเท่ากับนำไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงแก่ตัวเรา

ส่วนสุดท้ายคือพระสังฆคุณนั้น เป็นส่วนที่มีความสำคัญที่ควรเข้าใจความหมายอย่างยิ่ง เพราะพระสงฆ์ที่ควรแก้การบูชาอย่างยิ่งตามคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นคือ พระอริยสงฆ์ ซึ่งต่างจากสมมติสงฆ์ คือผู้ที่มาบวชเรียนหรือการบวชก็เพื่อที่จะร่ำเรียนและฝึกฝนการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจนบรรลุผลจริง คือเป็นพระอริยสงฆ์ คือเป็นพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจนครบถ้วนแล้ว ซึ่งไม่ใช่สมมติสงฆ์หรือพระสงฆ์โดยทั่วๆ ไปแต่อย่างใด พระภิกษุสงฆ์เหล่านี้จึงควรแก้การต้อนรับ ควรได้รับทักษิณาทาน ควรแก้การอาชุติกรรม เพราะเป็นนาบุญอันประเสริฐของโลก ซึ่ง

ก็คือผู้ที่สามารถสืบทอดพระพุทธศาสนาไปถึงคนรุ่นต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งนี้เพราะพระธรรมถ้าไม่มีผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจนเป็นพระอริยสงฆ์ คือเป็นตัวอย่างของผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ พระธรรมดังกล่าวก็ไม่สามารถเผยแผ่ไปได้กว้างขวางมากนัก ดังนั้นพระอริยสงฆ์ซึ่งปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เมื่อผู้สวดได้เข้าใจบทสวดเช่นนี้ ผู้ที่เป็นสมมติสงฆ์ก็จะต้องพยายามพัฒนาตนเองให้เป็นอริยสงฆ์ให้ได้ในที่สุด ส่วนพุทธมามกะซึ่งเป็นฆราวาสก็ชอบที่จะสักการะแก่พระอริยสงฆ์เหล่านี้ในฐานะที่จะมีส่วนช่วยสร้างให้เกิดมีอริยสงฆ์เพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นนื่อนาบุญแก่พระพุทธศาสนา หรือเป็นการสืบอายุของพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไปและเป็นประโยชน์แก่ชาวโลกทุกๆ รุ่น ซึ่งจะช่วยให้ชาวโลกอยู่ร่วมกันได้ด้วยความร่วมมือเป็นสุข

จะเห็นได้ว่าเมื่อนำเอาคำสวดที่พวกเราทั้งหลายส่วนมากสวดกันโดยไม่รู้ความหมายมาแปลและวิเคราะห์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นทำให้เราได้ทราบว่ ที่ผ่านมาระเราได้กล่าวอะไรบ้างในการสวด เมื่อไม่รู้ว่ากล่าวอะไรไปบ้าง ทำให้การปฏิบัติไม่เป็นไปตามบทสวด เนื่องจากไม่เข้าใจความหมายของบทสวดนั่นเอง ซึ่งมีผลทำให้การปฏิบัติอาจจะผิดเพี้ยนและคลาดเคลื่อนไปจากที่พระพุทธองค์ได้ทรงสอนไว้ ดังนั้นถ้าหากมีการสวดเป็นภาษาที่สามารถสื่อสารกับผู้ฟังได้หรือแม้กระทั่งผู้สวดเองสามารถสื่อสารกับตนเองได้จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง โดยจุดเน้นในพุทธศาสนานี้ขึ้นอยู่กับสามารถเข้าใจและรู้แจ้งได้ด้วยตนเอง แต่ถ้าหากภาษาไม่ช่วยสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแล้ว จะรู้แจ้งและเข้าใจด้วยตนเองซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาได้อย่างไร ตัวอย่างของบทสวดที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ ส่วนหนึ่งเป็นหัวใจของคำสอนของพระพุทธเจ้าที่จะต้องเข้าถึงและรู้ได้ด้วยตัวเองจากการนำเอาพระธรรมคำสอนมาปฏิบัติอย่างแท้จริง และการปฏิบัติให้ถูกต้องนั้นก็จะต้องทำให้ตัวเองห่างไกลจากกิเลสให้มากที่สุดที่จะทำได้ ขณะเดียวกันพระสงฆ์

ที่ควรให้ความเคารพอย่างแท้จริงมิใช่พระสมมติสงฆ์ แต่ควรเป็นพระอริยสงฆ์ (ส่วนพระสมมติสงฆ์ควรได้รับเคารพในฐานะเป็นผู้ที่กำลังปฏิบัติตนเพื่อเป็นพระอริยสงฆ์ต่อไป) ส่วนการปฏิบัติอย่างไรจึงจะทำให้ห่างไกลจากกิเลสได้มากที่สุด ก็คงจะต้องศึกษาและปฏิบัติในรายละเอียดต่อไป

ตัวอย่างที่ยกมานี้เป็นคำสวดที่บุคคลที่อ้างว่าเป็นชาวพุทธจะต้องเคยสวดเป็นส่วนใหญ่ และในจำนวนนี้เชื่อว่ากว่าร้อยละ ๕๐ ไม่เข้าใจความหมายของคำสวดดังกล่าว ถ้าหากมีการสวดเป็นภาษาไทยและตอกย้ำอยู่เสมอ เพียงแต่บทสวดไม่กี่บรรทัดนี้ก็ทำให้เข้าใจแก่นของพระพุทธศาสนาได้ในระดับหนึ่ง และอย่างน้อยผู้ที่ประกาศตนว่าเป็นชาวพุทธจะไม่เน้นเฉพาะ “การสวด” เท่านั้น แต่จะเน้นการ “ปฏิบัติ” มากกว่า เพราะการ “ปฏิบัติ” เท่านั้นจึงจะเห็นผลจากการปฏิบัติอย่างแท้จริง เพียงเท่านั้นก็จะเพียงพอการแก้ตัวและช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนาได้มาก

จากข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ ที่แน่นอนที่สุดก็คือ การสวดเป็นภาษาบาลีมิใช่เป็นพุทธบัญญัติ น่าจะเป็นจารีตของเถรวาทมากกว่า ซึ่งก็เป็นจารีตที่ดีหากมีการสอนภาษาบาลีกันอย่างกว้างขวางจนกลายเป็นภาษาที่สอง แต่ถ้าภาษาบาลีเป็นภาษาที่ชาวพุทธส่วนใหญ่ในปัจจุบันไม่เข้าใจ การใช้จารีตของเถรวาทที่ไม่สอดคล้องกับยุคสมัยย่อมเป็นผลเสียมากกว่าผลดี ผลเสียที่ชัดเจนก็คือ “ผู้สวด” ไม่รู้ว่าตนเองได้กล่าวอะไรไปบ้าง และมีแนวโน้มที่จะคิดว่าสิ่งที่กล่าวไปนั้นเป็น “คาถา” หรือเข้าใจกันโดยทั่วไปว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เข้าใจผิดเพี้ยนและมีการปฏิบัติตามมาไม่ถูกต้อง ซึ่งในทัศนะของผู้เขียนเป็นผลเสียมากกว่าผลดี

อาจจะมีผู้อธิบายว่าข้อเสียจากการสวดเป็นภาษาที่ทุกคนเข้าใจได้จะมีผลทำให้ความเคารพศรัทธาพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ควรเคารพกราบไหว้ลดลง เนื่องจากรู้ความหมายของการบูชาสังฆคุณว่าเป็น

การบูชาพระอริยสงฆ์ มิใช่สมมติสงฆ์ ซึ่งก็จะมีผลกระทบอื่นๆ ตามมาเป็นลูกโซ่จากการลดลงในศรัทธาที่มีต่อสมณเพศ แต่ในความเป็นจริง ศรัทธาในพระสงฆ์น่าจะเกิดจากภูมิธรรมและการปฏิบัติของท่านอย่างต่อเนื่อง ในลักษณะที่ท่านสามารถห่างไกลจากกิเลสได้จริงในระดับหนึ่ง จนท่านมีความเป็นพระอริยสงฆ์หรือใกล้เคียงความเป็นอริยสงฆ์มากยิ่งขึ้นในที่สุด แต่ในยุคปัจจุบันอาจจะเพิ่มภูมิรู้ทางโลกที่มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ซึ่งมีได้หมายถึงความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี แต่ความรู้เท่าทันความฉ้อฉลของสังคม โลกที่มีความสลับซับซ้อนที่ทำให้ความโลภ โกรธ หลง กลายเป็นสถาบันที่ยากแก่การแก้ไขในระดับบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว จะต้องสร้างเงื่อนไขทางสถาบันหรือน้อยในชุมชนหรือประชาคมที่ลดการกดทับของสถาบันโลก โกรธ หลง ในระดับสังคมประเทศและโลกลงได้ ภูมิธรรมทางโลกเหล่านี้มีความจำเป็นสำหรับพระอริยสงฆ์ในยุคปัจจุบันด้วย มิฉะนั้นความเป็นอริยสงฆ์เองก็อาจจะชวนเข้าใจได้เช่นกัน

อาจจะมีข้อเสียที่คาดไม่ถึงได้ เช่นถ้าสวดเป็นภาษาไทย แล้วคนส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกว่าศาสนาเป็นเรื่องพื้นๆ ไม่มีอะไรเร้นลับหรือศักดิ์สิทธิ์ ศรัทธาของการบวชในพระบวรพุทธศาสนาก็อาจจะลดน้อยลงไป เหลือเฉพาะผู้ที่มุ่งมั่นมาบวชเพื่อปฏิบัติธรรมเท่านั้น ผู้ที่สืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยการฝึกฝนตนเองอย่างเคร่งครัดโดยมีเป้าหมายคือพระนิพพานจะมีน้อยลง สถานการณ์เช่นว่านี้เป็นเรื่องที่น่าห่วงใยหรือน่ายินดี สมควรที่จะได้รับการพิจารณาเพิ่มเติม มีผู้ประมาณว่าในปัจจุบันพระสงฆ์ไทยทั่วประเทศมีประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ รูป ลดน้อยลงกว่า ๒๐ ปีก่อนประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ รูป และถ้าหากมีแต่พระสงฆ์ที่บวชเพื่อแสวงหาโมกขธรรม ก็จะมีพระสงฆ์ลดน้อยลงกว่านี้อีกมาก จำนวนพระสงฆ์ที่มีสำหรับประกอบพิธีกรรมจะยังมีลดน้อยลง ภาพเช่นนี้เป็นเรื่องที่น่าพิจารณาหรือไม่สำหรับสังคมไทย เป็นเรื่องที่จะต้อง

พิจารณาอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้มีเงื่อนไขว่าทางเลือกที่อาจเกิดขึ้นนี้มีลักษณะอย่างไร เป็นต้นว่า ถ้าหากการสวดเป็นภาษาไทยที่คนทั่วไปเข้าใจว่าเป็นเรื่องพื้นๆ อาจจะอธิบายได้ว่าเรื่องพื้นๆ ดังกล่าว อาจจะเป็นเรื่องที่เกิดจากสิ่งๆ ที่เรียกว่า “เข้าหูซ้ายทะลุหูขวา” คือได้ยินได้ฟังแต่ไม่ได้นำมาคิดมากลั่นกรองก็จะกลายเป็นเรื่องพื้นๆ แต่จุดที่ควรจะเน้นในฐานะที่เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาคือ โยนิโณมนสิการหรือการคิดอย่างแยบยลลึกซึ้ง หรือถ้าใช้ภาษาปัจจุบันก็คือการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนและลึกซึ้งแล้วนำไปปฏิบัติให้บังเกิดผลจริง ตรงนี้จะเป็นจุดต่างที่สำคัญ ถ้าหากการสวดเป็นภาษาไทยทำให้ฆราวาสเข้าใจมากกว่าเดิม ฆราวาสก็จะสนใจปฏิบัติธรรมอย่างถึงแก่นมากขึ้น คือมีการฝึกและพัฒนาจิตของตนอย่างต่อเนื่อง มีการศึกษาธรรมะจากสื่อที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น และสะท้อนการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเหล่านั้นด้วยการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของฆราวาสเหล่านั้นเอง ซึ่งก็คือ การใช้ชีวิตตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา และพรหมวิหาร ๔ ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา เป็นสังคัมที่ผู้คนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายแต่มีสติปัญญาสูง ถ้าเช่นนั้นถึงแม้พระสงฆ์จะมีจำนวนลดลงมากก็ยังคงเป็นสังคัมที่น่าอยู่ ส่วนการบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์นั้นเป็นหนทางสายตรงสำหรับผู้ประสงค์จะบรรลุนิพพานเป็นหลัก

แต่ภาพที่มีโอกาสเป็นไปได้เช่นกันก็คือ เมื่อไม่ใช้ภาษาบาลีแต่ใช้ภาษาไทยเป็นหลัก ถึงแม้จะมีโอกาสเข้าใจและเข้าถึงธรรมะได้ง่ายขึ้นแต่การบิดเบือนคำสอนก็อาจเกิดขึ้นได้ด้วยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม เมื่อความรู้ความเข้าใจภาษาบาลีเริ่มถดถอยไปมากยิ่งขึ้น ลักษณะเช่นนี้จะทำให้สังคัมห่างไกลจากความเข้าใจลึกซึ้งของพุทธธรรมมากขึ้น ในภาพนี้จำนวนพระสงฆ์ผู้ประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็จะลดลงด้วย ภาพนี้จึงเป็นภาพที่น่าเป็นห่วง แต่ผู้เขียนเข้าใจว่าเมื่อพระธรรมคำสอนของ

พระพุทธเจ้าถูกถ่ายทอดด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายและเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวางด้วยการปฏิบัติตามแนวทางคำสอน ผู้ปฏิบัติจำนวนมากก็จะพบความรู้ใหม่ๆ ด้วยตนเอง แล้วสามารถนำความรู้เหล่านั้นมาถ่ายทอดเป็นภาษาไทยได้ แต่ถ้าอธิบายเช่นนี้ก็จะมีคำถามต่อไปว่า ถ้าเป็นเช่นนี้เหตุใดมหายานโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ในประเทศญี่ปุ่นจึงเกือบจะไม่เหลือร่องรอยของความเป็นพระสงฆ์ ขณะที่ฆราวาสของญี่ปุ่นเองก็สนใจศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นพิธีกรรมเป็นหลัก และเป็นพิธีกรรมที่ประกอบสำหรับผู้เสียชีวิตเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งก็เป็นข้อคิดที่น่าสนใจเช่นกัน ทางเลือกที่น่าจะยอมรับได้ทุกฝ่ายก็คือ ยังคงสวดเป็นภาษาบาลีแต่ต้องมีการสวดเป็นภาษาไทยกำกับด้วย ดังตัวอย่างที่ได้ยกมาแล้ว

การสวดบาลีเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะพระสงฆ์ในปัจจุบันอย่างไร

ก่อนอื่นจะต้องกล่าวถึงคุณสมบัติพระสงฆ์ในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร สังคมไทยในอดีตซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นใหญ่ที่สุดในแผ่นดินนั้น สิ่ง чтоช่วยให้สังคมดำเนินไปได้อย่างความร่มเย็นเป็นสุขก็คือ หลักทศพิธราชธรรมที่กษัตริย์พึงปฏิบัติ ส่วนจะร่มเย็นเป็นสุขเพียงใดขึ้นอยู่กับว่ากษัตริย์แต่ละพระองค์ปฏิบัติตามหลักดังกล่าวเคร่งครัดเพียงใด อย่างไรก็ตาม ระบบดังกล่าวพร้อมกับเทคโนโลยีจากตะวันตกได้เพิ่มอำนาจในการควบคุมพื้นที่และพลเมืองให้แก่กษัตริย์เพิ่มมากขึ้นโดยที่ศาสนาพุทธไม่สามารถถ่วงดุลอำนาจของกษัตริย์ได้ แต่จุดเด่นของวัดคือศูนย์กลางการเรียนรู้ วัดจึงทำหน้าที่ช่วยให้เกิดการเลื่อนชั้นทางสังคมผ่านระบบการศึกษาและก้าวไปสู่การออกไปรับราชการในราชสำนัก ตลอดจนหัวเมืองและเมืองบริวาร ระบบการปกครองของไทยถ้าหากพิจารณาจากหลักวิชาการตะวันตกนั้นคือระบบศักดินารวมศูนย์ ระบบนี้ทำให้การปรับตัวไปสู่ประชาธิปไตยเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น เหมือนระบบศักดินา

ตามปกติในยุโรปและญี่ปุ่นที่การรวมศูนย์เป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดการกระจายอำนาจไปสู่เจ้าศักดินาต่างๆ ได้มาก สำหรับประเทศไทยถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ประชาธิปไตย ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพียงในรูปแบบ แต่เนื้อหาไม่ได้เป็นประชาธิปไตย แต่เป็นเผด็จการแบบข้าราชการที่มีทหารเป็นแกนหลักมาสู่เผด็จการแบบนายทุนในปัจจุบัน รูปแบบดังกล่าวได้ก่อให้เกิดช่องว่างในทุกด้านที่สำคัญคือ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ตลอดจนการศึกษา สิ่งหนึ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงมากนักจากอดีตก็คือวัดในพระพุทธศาสนายังเป็นแหล่งที่ให้โอกาสทางการศึกษาแก่บุตรผู้ยากไร้ ดังนั้นพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่จึงมีรากฐานมาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน การบวชเป็นหนทางอย่างหนึ่งในการได้โอกาสทางการศึกษา แต่ในปัจจุบันระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยของคนไทยโดยทั่วไปเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการที่เทคโนโลยีเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ในขณะทีกิเลสของคนก็เพิ่มตามเทคโนโลยีไปด้วย ทำให้คนที่มีการศึกษาและมีพื้นฐานจากครอบครัวชนชั้นกลางขึ้นไปส่วนหนึ่งเกิดความเบื่อหน่ายกับโลกมายาและเริ่มหันหน้าเข้าสู่ธรรมะด้วยการบวชมากขึ้น ดังนั้นภาพที่ว่าพระสงฆ์ของไทยส่วนใหญ่มาจากครอบครัวคนยากจนเริ่มที่จะเปลี่ยนไปแล้วในปัจจุบัน

สำหรับบุตรหลานจากครอบครัวที่ยากจนที่บวชเพื่อเรียนทางโลกและทางธรรม การเคลื่อนตัวอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศ ตลอดจนความเป็นอยู่ทางโลกได้สร้างความตื่นเต้นและกระตุ้นเร้าจากโอกาสที่เปิดกว้างมากขึ้นได้ง่ายกว่า ขณะที่โลกของพระสงฆ์เต็มไปด้วยระเบียบวินัยและข้อปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับความสนใจที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่ได้จากเทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชีวิตและปรารถนาที่จะสัมผัสได้ด้วยตัวเอง โดยไม่ต้องถูกพันธนาการด้วยระเบียบวินัย ดังนั้นจึงมีพระสงฆ์และสามเณรเป็นจำนวนมาก (กว่าร้อยละ ๘๐) ที่ลาสิกขา

หลังจากมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ทางโลกที่ช่วยให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคง และมักจะหางานได้ไม่ยาก เนื่องจากผู้ที่เคยบวชมาก่อนจะมีคุณสมบัติส่วนตัวที่นายจ้างพอใจ จุดนี้จึงเป็นจุดที่ทำให้จำนวนพระสงฆ์ในระยะยาวมีจำนวนลดลง ขณะที่ฆราวาสที่มีความรู้ทางธรรมมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นด้วย นอกเหนือจากผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองโดยไม่ผ่านการบวชเรียน ส่วนที่ผ่านการบวชเรียนแล้วลาสิกขากับส่วนที่บวชอย่างต่อเนื่องล้วนแต่เป็นบุคคลที่มีคุณภาพดีสำหรับสังคม

แต่ส่วนที่น่าเป็นห่วงก็คือ ผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ไม่สูงนักและประสบความล้มเหลวจากเพศฆราวาส ไม่มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ได้แต่ประกอบพิธีกรรมและสวดเป็นภาษาบาลีด้วยการจำโดยปราศจากความเข้าใจ พระกลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มที่เป็นปัญหา หน้าที่ส่วนใหญ่ของพระสงฆ์กลุ่มนี้คือการประกอบพิธีกรรม พระสงฆ์เหล่านี้คือผลผลิตจากสังคมที่มีการแข่งขันสูงที่ผลิตผู้แพ้ลักษณะดังกล่าวออกมาส่วนหนึ่ง ซึ่งนับว่าโชคดีที่ประเทศไทยมีสถาบันสงฆ์เป็นทางเลือกในการต้อนรับบุคคลเหล่านี้ อย่างไรก็ตามสถาบันสงฆ์เองก็มีส่วนช่วยพัฒนาบุคคลเหล่านี้ซึ่งมีฐานะเป็นพระสงฆ์ อย่างน้อยให้มีการพัฒนาทางจิตเพิ่มขึ้นในระดับหนึ่ง แต่ด้วยความจำกัดของความสามารถขั้นพื้นฐานพระสงฆ์เหล่านี้จะพัฒนาได้ในระดับหนึ่งและก็จะสอดคล้องกับประโยชน์ที่ชาวบ้านที่เป็นฆราวาสผู้ที่เน้นศรัทธาและพิธีกรรมเป็นหลักเช่นกัน ถ้าเน้นการสวดภาษาไทยเป็นหลักจะทำให้ความสำคัญที่มีต่อพระสงฆ์กลุ่มนี้ลดลง ทั้งนี้เพราะถ้าสวดเป็นภาษาไทยแบบท่องจำแต่ไม่สามารถเทศนาสั่งสอนได้ ซึ่งเป็นปัญหาของพระสงฆ์จำนวนมากที่มีอยู่ในสังคมไทยเช่นกัน ความเลื่อมใสจากชาวบ้านก็จะลดลง เนื่องจากชาวบ้านมีวิวัฒนาการทางการศึกษาโดยเฉลี่ยสูงขึ้น พระสงฆ์เหล่านี้จะเหลือหน้าที่หลักเป็นเพียงผู้ประกอบพิธีกรรมสำหรับ

ผู้มีศรัทธาเป็นหลัก และถ้าหากมีการสวดเป็นภาษาไทย โดยที่พระสงฆ์เหล่านี้ไม่มีความสามารถในการเทศน์ และบางครั้งอาจจะมีปัญหาในเรื่องวัตรปฏิบัติด้วย สังคมก็จะไม่สนับสนุนพระสงฆ์เหล่านี้และจะเป็นเหตุให้พระสงฆ์ลดจำนวนลงต่อไปด้วยอีกทางหนึ่ง พระสงฆ์ที่เหลืออยู่จะเป็นพระนักวิปัสสนา พระนักเทศน์ และพระที่นิยมเขียนหนังสือธรรมะเพื่อการเผยแผ่เป็นส่วนใหญ่

สวดเป็นบาลีใช้กับโลกยุคไร้พรมแดนได้หรือไม่

ถ้าหากศาสนาพุทธได้รับความนิยมแพร่หลายไปทั่วโลกและพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่สนใจเรียนรู้ภาษาบาลี ปัญหานี้ก็มิได้เป็นประเด็นที่จะต้องคำนึงถึง แต่ในความเป็นจริงลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นยาก ยกเว้นในบรรดาผู้นับถือศาสนาอิสลามที่มีการบังคับให้เรียนภาษาอาหรับและอ่านคัมภีร์อัลกุรอานเป็นภาษาอาหรับด้วย แม้แต่ในคริสต์ศาสนาการใช้ภาษาละตินก็ลดความสำคัญลง ภาษากลางที่ใช้ในคริสต์ศาสนาคือภาษาอังกฤษ แล้วมีการแปลไปตามภาษาท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่น

ขณะเดียวกันโลกในยุคปัจจุบันที่กลืนได้กลายมาเป็นสถาบันอย่างแยบยล เวลากลายเป็นสิ่งที่หายากมากขึ้น พิธีกรรมหรือสิ่งที่ยอมรับเป็นขนบและธรรมเนียมปฏิบัติ นับวันจะทำให้ถูกย่นย่อลงอย่างมาก เป้าหมายของการสวดเป็นภาษาบาลีเพื่อทำให้ผู้ฟังเกิดความปิติ เกิดภวังค์และจิตใจสงบก็จะลดความสำคัญลง เหลือแต่ส่วนที่เป็นพิธีกรรมล้วนๆ และนับวันก็จะยิ่งถูกทำให้สั้นลงเพื่อให้สอดคล้องกับกำลังของพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นที่มีอยู่จริงในวัดต่างๆ ตรงกันข้ามความรู้ในพระพุทธศาสนาที่เป็นภาษาท้องถิ่นและภาษาอังกฤษจะได้รับความนิยม จะมีการศึกษาค้นคว้าและนำมาปฏิบัติอย่างกว้างขวางมากขึ้น

อาจจะมีคำถามว่าความรู้ในภาษาอื่นที่มีใช้ภาษาบาลีมีโอกาสนี้จะทำให้พระธรรมบิดเบือนไปจากคำสอน

ของพระพุทธเจ้าที่มีการจารึกอยู่ในพระไตรปิฎกภาษาบาลีหรือไม่ คำตอบในเรื่องนี้จึงมีอยู่ว่าคำแปลพระไตรปิฎกที่อยู่ในภาษาอื่นนั้นมีการแปลได้ดีเพียงใด เพราะถ้าจะมีการบิดเบือนไปบ้างก็เป็นการบิดเบือนที่เกิดจากการแปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาท้องถิ่นนั้นๆ ถ้าหากไม่มีการบิดเบือนหรือมีสำนวนที่ไม่ตรงกันกับภาษาบาลีบ้างแต่มีความหมายไม่ต่างกันมากก็น่าจะยอมรับได้ อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีการใช้พระไตรปิฎกในภาษาท้องถิ่น ตัวภาษาเองก็มีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ภาษาไทยในปัจจุบันย่อมต่างกับภาษาไทยที่ใช้เมื่อ ๒๐๐ ปีก่อนหน้านั้น และภาษาไทย ๒๐๐ ปีก่อนหน้านี้นี้ก็จะต่างกับภาษาไทยในยุคอยุธยา สุโขทัย และก่อนหน้านั้น ดังนั้นการตีความภาษาที่เปลี่ยนไปก็คงจะต้องมีบ้างเป็นธรรมดา แม้แต่ภาษาบาลีเองที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่ผู้แปลในระยะต่อไปก็จำเป็นต้องปรับการแปลให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนไปของภาษาในแต่ละยุคสมัย สิ่งที่สำคัญที่ไม่ควรถูกบิดเบือนก็คือเนื้อหาที่เป็นแก่นของคำสอนไม่ควรจะถูกบิดเบือน ถึงแม้ตัวภาษาอาจจะแตกต่างไปบ้าง เพราะความเสื่อมของศาสนาอยู่ที่แก่นคำสอนถูกบิดเบือนหรือไม่รู้ความหมายที่เป็นแก่นแท้ของคำสอน ดังตัวอย่างบทสวดที่ได้ยกมาชี้ให้เห็นแล้ว

ในปัจจุบันภายใต้การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้มีการจัดทำพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยแล้วยังได้มีโครงการที่จะแปลพระไตรปิฎกออกเป็นภาษาอื่นๆ อาทิ จีน ญี่ปุ่น อังกฤษ และคงจะมีภาษาอื่นๆ ตามมาอีกมาก เป็นต้นว่า ฮิบรู เยอรมัน ฝรั่งเศส ถ้าหากมีพุทธศาสนิกชนที่สนใจและใช้ภาษาที่กล่าวมาแล้วเป็นหลักมากพอสมควร จะเห็นได้ว่าในกรณีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนอกจากจะเป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีการสอนวิชาทั้งในทางโลกและทางธรรมแล้ว ยังเป็นหน่วยงานหลักในการจัดฉลองวันวิสาขบูชาโลกและเป็นเจ้าภาพจัดงานดังกล่าวอย่างต่อเนื่องเกือบทุกปี และนานาชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่ง

สหประชาชาติก็มีแนวโน้มที่จะส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาของโลก เนื่องจากมีความพร้อมมากกว่าประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเกือบทุกประเทศ อีกทั้งพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้นเป็นแบบเถรวาท ซึ่งยึดเอาพระไตรปิฎก นั่นก็คือคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเมื่อสถาบันการศึกษาอย่างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็มีวัตถุประสงค์ที่จะเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นภาษาท้องถิ่นเช่นนี้แล้ว ย่อมเห็นได้อย่างชัดเจนว่าถ้าหากจะให้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการคำจูนโลกจากความหายนะที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นที่มาในรูปแบบของปัญหาโลกร้อน อันเป็นผลจากลัทธิบริโภคนิยมซึ่งมีรากจากความโลภในตัณหา ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสเผยแผ่ไปในวงที่กว้างมากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ ซึ่งก็คือการใช้ภาษาท้องถิ่นและภาษาอังกฤษเป็นหลัก

ส่วนภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาดั้งเดิมที่มีใช้จารึกพระไตรปิฎกก็เป็นสิ่งที่ทิ้งไม่ได้ เรื่องนี้เป็นหน้าที่โดยเฉพาะของนักการศึกษาซึ่งอาจจะเป็นได้ทั้งพระสงฆ์และฆราวาสที่จะต้องสืบทอดความรู้ต่อไป เพื่อเอาไว้สอนในกรณีที่มีการสอนในภาษาอื่นแล้วเกิดมีการเบี่ยงเบนไปจากคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตามพระพุทธเจ้าเองก็มิได้ทรงมีวัตถุประสงค์ที่จะรักษาคำสอนของท่านเอาไว้ในลักษณะแข็ง แต่จะต้องมีการประยุกต์ให้สมสมัยโดยที่ยังต้องรักษาจิตวิญญาณของคำสอนนี้ คือการที่สามารถช่วยให้มนุษย์พ้นไปจากความทุกข์ได้ในที่สุด วิธีทดสอบ

คำสอนของพระองค์ที่ได้ตรัสไว้แล้วและยังคงพิสูจน์ได้จริง แม้ในอนาคตอันไกลโพ้นตราบที่มนุษย์ส่วนใหญ่ยังถูกรอบงำด้วยกิเลสตัณหา นั่นคือเมื่อนำคำสอนของพระองค์ไปปฏิบัติแล้วก่อให้เกิดความเปื้อนหนายและคลายกำหนด คำสอนใดเมื่อนำไปปฏิบัติแล้วไม่เกิดผลตามนี้ก็ไม่เป็นไปเพื่อการพ้นทุกข์และไม่ใช่ว่าคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้นแม้ภาษาบาลีจะมีความสำคัญอยู่ในระดับหนึ่ง คือการทำหน้าที่รักษามาตรฐานของคำสอน แต่ถ้าใช้ภาษาบาลีให้ทำหน้าที่มากกว่านี้จะเป็นการจำกัดการเผยแผ่คำสอน และในบางกรณีอาจจะขัดแย้งกับหลักการที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาด้วย เนื่องจากผู้สวดเป็นภาษาบาลีไม่เข้าใจความหมายที่มีอยู่ในภาษาดังกล่าว การที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษาบาลี ตลอดจนพระอรหันตสาวกซึ่งเป็นสาวกที่ทำการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นมาครั้งแรกในโลกเป็นภาษาบาลี ก็เพราะเหตุว่าภาษาบาลีเป็นภาษาที่ใช้อย่างกว้างขวางของผู้คนทั่วไปในยุคนั้น ซึ่งต่างจากภาษาสันสกฤตที่เป็นภาษาของคนชั้นสูงซึ่งเป็นชนส่วนน้อย ดังนั้นหัวใจของการใช้ภาษาบาลีก็เพื่อให้คนส่วนใหญ่สามารถเข้าใจได้ แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปภาษาบาลีได้กลายเป็นภาษาที่คนจำนวนน้อยที่สนใจศึกษาเพื่อรักษาแก่นคำสอนเอาไว้เข้าใจ แต่คนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจ ดังนั้นถ้าพยายามอนุรักษ์ภาษาที่คนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจอย่างเข้มงวดโดยไม่ยอมให้มีการใช้ภาษาอื่นควบคู่ไปด้วยก็เท่ากับเป็นการขัดเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์โดยตรง อย่างน้อยพระพุทธเจ้าเองก็คงมิได้ทรงมีพระประสงค์จะให้เป็นอย่างนั้น

